

Jazykovědec dohlíží na práci ČTK

Ondřej Šefčík vede radu největší zpravodajské agentury v ČR.

>> čtete na straně 2

Jak vypadalo Brno před tisícovkami let?

Vydejte se na výpravu za poznáním pravěkého a středověkého Brna.

>> mapa osídlení na straně 8

Afrika – to je špína, utrpení i smích

Absolvent MU pracuje pro organizaci Lékaři bez hranic.

>> rozhovor na straně 7

Web monitoruje neziskovky

Studenti přišli s nápadem, jak podpořit dobročinné projekty.

>> čtete na straně A1

muni.cz

Měsíčník Masarykovy univerzity

www.online.muni.cz

březen 2012

Studenti se bouřili proti reformám

Šest tisíc protestujících vyšlo v rámci Týdne neklidu do ulic

Vysokoškoláci z celého Česka vyjádřili na přelomu února a března Týdnem neklidu vyplněným demonstracemi, happeningy a přednáškami svůj nesouhlas s navrhovanými reformami vysokých škol. Ty chtělo prosadit ministerstvo školství i přes řadu připomínek české akademické obce.

Studenti v Brně uspořádali ve vysokých školách budovách na Komenského náměstí Noc univerzit, která nabídla řadu diskusí k reformě, populárně-vědeckých přednášek a koncertních vystoupení. Vrcholem brněnského Týdne neklidu byla demonstrace, na níž přišlo do centra města přes šest tisíc demonstrantů. Akci podpořila i řada akademiků.

„Chtěli jsme vyjádřit zájem studentů o budoucnost vysokých škol a dát jasně najevo, že jsme připraveni bránit vysoké školy před politickým a ekonomickým vlivem,“ uvedl k záměru akce student FF MU Jan Chmelíček z iniciativy Brno Za svobodné vysoké školy, která akci spolu se studentskými senátory brněnských vysokých škol koordinovala.

Kvůli odporu některých organizátorů Týdne neklidu zrušil prezident Václav

Klaus svoji plánovanou přednášku a autogramiádu na ekonomicko-správní fakultě. Studenti konstatovali, že prezident pohrdá akademickou diskusí, a proto neměl být pozván. Proti jejich vyjádření se ale ohradila řada členů akademické obce MU.

Po skončení akcí Týdne neklidu se organizátoři domluvili, že budou situaci kolem příprav reformy vysokých škol dál sledovat a informovat o ní akademickou veřejnost. „Zůstaneme ve střehu, a pokud by se situace dál vyvíjela nepříznivým směrem, vyjdeme znovu do ulic a budeme radikálnější,“ řekl předseda Studentské komory Akademického senátu MU Pavel Troubil.

David Povolný

>> více k reformám vysokých škol na www.online.muni.cz/tema/2759

Noc univerzit přivedla na FSS stovky studentů. Akci plnou debat a happeningů za organizátory zahájili Jan Chmelíček z FF (vlevo) a Pavel Troubil z FI. Foto: David Povolný.

>> A1

Brno navštíví v rámci oslav Mendel 190 tři nobelisté

Oslavy Mendel 190, jejichž iniciátorem je Mendelovo muzeum Masarykovy univerzity, začaly 23. února netradičně. V tramvajové smyčce na Mendlově náměstí, kde byla představena speciální tramvaj. Ta bude celý rok projíždět Brnem a připomínat výročí narození objevitele principů dědičnosti Gregora Johanna Mendela. Vědeckým vrcholem oslav pak budou přednášky tří nositelů Nobelovy ceny.

To, že oslavy symbolicky zahájil představený augustiniánův požehnaním tramvaje, není náhoda. Ve stejném klášteře totiž působil i zakladatel genetiky. „V době Mendela byl augustiniánský klášter centrem intelektuálů. Většina malých komunit řeholníků byla na úrovni dnešních profesorů. Každý z nich se ale věnoval jinému oboru. Přestože jsme si vědomi Mendelova odkazu, v genetice dnes nikdo z nás nepokračuje, tato disciplína od těch dob hodně pokročila,“ vysvětluje starobr-

něnský opat Lukáš Evžen Martinec, pátý Mendelův nástupce.

Výročí připomene několik výstav, organizátoři plánují třináct konferencí a dva přednáškové cykly. Od konce května bude v prostorách starobrněnského opatství vystaven Mendelův rukopis o dědičnosti, který se podařilo po 25 letech získat z Německa. Na neděli 3. června připravuje opatství Mendelův den. V den výročí Mendelova křtu, 22. července, bude v jeho rodných Hynčicích sloužena slavnostní bohoslužba.

Vědeckým vrcholem oslav pak bude výroční cyklus přednášek Mendel Lectures, které se budou konat v říjnu. Do Brna tak přijedou i tři laureáti Nobelovy ceny: James Watson, jeden z objevitelů struktury DNA, Tim Hunt, objevitel cyklinů neboli proteinů řídících buněčný cyklus, a Günter Blobel, který byl oceněn za objev členění proteinů.

Jana Počtová

V kampusu se bude od září i bydlet

Novou možnost ubytování nabízí Masarykova univerzita. Od příštího semestru bude možné bydlet v bezprostřední blízkosti kampusu v takzvané Campus Residential Area (CRA), kde se právě staví 70 nových bytů. Ty bude od kolaudace plánované na léto provozovat Správa kolejí a menz MU (SKM). Rezervace byla spuštěna v únoru.

Kromě 64 bytů typu 1+kk, tedy pokoje s kuchyňským koutem a samozřejmě sociálním zařízením, bude k dispozici šest speciálně upravených bytů pro handicapované studenty. Budoucí obyvatelé CRA budou moci využívat i restauraci,

Foto: David Povolný

prádelnu, obchod s potravinami, parkoviště a další služby.

Bydlení v kampusu se bude od toho na běžných kolejích trochu lišit. „Na rozdíl od kolejního lůžka si zájemci budou v kampusu pronajímat celý byt včetně vybavení, a pokud se rozhodnou, mohou do bytu přibrat spolubydlící. Smlouva také nebude omezena akademickým rokem. Na nájemním období se s uživatelem dohodneme individuálně,“ vysvětluje hlavní rozdíly Zdeněk Čížek, ředitel SKM. Atraktivní lokalita, zázemí a moderní vybavení se ale odrazí v ceně. Měsíční nájemné bude stát 9 500 korun, za bezbariérový byt obyvatelé zaplatí o pět tisíc více.

Součástí areálu se stane také nová menza, kde se ale budou moci najíst všichni zaměstnanci a studenti MU, tedy i ti, kteří budou bydlet jinde. „Nové stravovací zařízení bude mít kapacitu 1 500 porcí denně a mělo by především odlehčit polednímu náporu v blízkém Academic restaurantu,“ přibližuje Čížek.

Jana Počtová

Výchova učitelů v Čechách

Těžký život dnes mají učitelé na základních a středních školách. Zatímco například za první republiky byli pedagogové téměř bezvýhradnou autoritou, oni si musí respekt v hodinách tvrdě dobývat. A kromě toho se v posledních letech vyrovnávají s celou řadou změn – například reformou vzdělávání, která s sebou přinesla rámcové vzdělávací programy, nebo třeba poklesem finančních prostředků souvisejícím s finanční krizí.

Že se s těmito fakty nesrovnává lehece, potvrzuje rovněž výzkum z roku 2009, který agentura Factum Invenio zpracovávala pro ministerstvo školství. Vyplynulo z něj mimo jiné to, že většina respondentů-pedagogů si svoje budoucí povolání vybrala už v mládí. Hlavně proto, že chtěli pracovat s dětmi, mít tvořivé povolání a možnost žáky něco naučit a pomáhat jim s osobnostním rozvojem. Po praktické zkušenosti s učitelským povoláním by ale 38 procent respondentů raději dělalo něco jiného...

Lehké to nemají ani absolventi pedagogických fakult, kteří nastupují do praxe. Na rozdíl od jiných zemí totiž v České republice neexistuje žádný podpůrný systém, který by jim v prvních letech po nástupu do práce pomohl. „Chybí nám oficiální celostátní koncepce uvádění začínajících učitelů do praxe a koncepce dalšího vzdělávání pedagogů, což je velká chyba,“ říká mimo jiné v tématu tohoto čísla muni.cz Tomáš Janík, vedoucí Institutu výzkumu školního vzdělávání na Pedagogické fakultě Masarykovy univerzity.

Absence plánu, jak vzdělávat už praktikuji pedagogy, však není tím jediným, co české školství trápí. Čerství absolventi nebo také studenti pedagogiky by přivítali třeba i víc hodin zaměřených na to, jak učit, a více hodin strávených na praxích. O tom, zda a do jaké míry jsou jejich přání realizovatelná, si můžete přečíst v březnovém tématu.

>> více čtete na straně 3

Rozhovor s genetičkou Jiřinou Relichovou

„21. století bude stoletím genetiky člověka,“ předpovídá uznávaná odbornice Jiřina Relichová z Přírodovědecké fakulty MU. Expertka na principy dědičnosti a proměnlivost organismů a také velká obdivovatelka G. J. Mendela si myslí, že v jejím oboru čeká na vědce ještě mnoho velkých objevů a Nobelových cen. Samotnou by ji nejvíce zajímalo, jakým způsobem se předávají z generace na generaci vzorce chování.

>> čtete rozhovor na straně 5

Jazykovědec Šefčík dohlíží na práci České tiskové kanceláře

Posláním České tiskové kanceláře (ČTK) je podle zákona poskytovat objektivní a všestranné informace pro svobodné vytváření názorů. Ačkoliv ČTK funguje stejně jako Česká televize nebo Český rozhlas jakožto veřejnoprávní instituce, řada lidí o její činnosti ani neví.

Foto: Martin Kopaček

Pro dvě agentury je český trh malý. Kdyby se měla prosadit nová, musela by přijít s velmi inovativní strategií, říká předseda Rady ČTK Šefčík.

Přesto se s jejími produkty denně setkávají čtenáři novin a časopisů, diváci televizních stanic i posluchači rádií. Největší česká agentura totiž všem těmto organizacím každý den poskytuje zpravodajský servis v podobě článků, fotografií i audionahrávek a hraje tak v mediálním systému nezapomenutelnou roli.

Na to, aby ji plnila dobře, dohlíží Rada ČTK, kterou vede od listopadu loňského roku vedoucí Ústavu jazykovědy a baltistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity Ondřej Šefčík. „Jmenujeme a odvoláváme ředitele této organizace, vypracováváme zprávy o jejím fungování a řešíme i případné stížnosti,“ shrnuje roli sedmičlenného orgánu Šefčík, který přitom nikdy jako žurnalista nepracoval. „Přesně tak to má být, Rada je koncipována jako laická, aktivní žurnalisté nebo politici do Rady podle zákona nepatří. Funkci dozorčího orgánu by nemohli, podle názoru tehdejších zákonodárců, plnit skutečně nezávisle.“

Velkou část práce radních i jejich vedoucího tvoří reagování na podněty a stížnosti občanů. I když se někdy může zdát, že média mají problémy se stížnostmi často a ve sporch nezřídko dochází i na soudní lícení, Rada žádné rozsáhlé potíže řešit nemusí. „Za loňský rok jsme zpracovávali, tuším, sedm stížností, z toho část představovala spíš jen taková podotknutí.“

Česká televize, Český rozhlas i Česká tisková kancelář vznikly jako veřejnoprávní organizace. Třetí se však v mnoha ohledech od prvních dvou liší. Hlavně způsobem fi-

nancování – zatímco televize i rozhlas těžší z vybírání poplatků, ČTK se živí prodejem svých produktů.

Podle Šefčíka je to správný model, nápad aplikovat ho i na zbylé dvě instituce je však podle něj nere realizovatelný. „Jistě, že by bylo ideální, aby se i televize a rozhlas dokázaly financovat samy, ale v českých podmínkách něco takového není možné. Náš trh je malý, takže například televize nemá komu prodávat. Britské BBC se to daří, ale ta využívá skutečnosti, že je její produkce v angličtině.“

Všechny tři organizace však spojuje pokles zisků. Tištěná média i televize se potýkají s úbytkem čtenářů a diváků, mají nižší příjmy, a proto tlačí také na agentury, aby jim zpravodajství dodávaly levněji. I ČTK se musela nově (a stále ještě měnící se) situaci přizpůsobit. „Když se co do příjmů propadne mediální trh, propadne se i příjmy ČTK, to je jasné. Na druhou stranu jiné agentury se potýkaly s daleko většími problémy, strašlivý propad zaznamenala například AP,“ líčí Šefčík a dodává, že i přesto si agentura dokáže udržet dlouhodobě vyrovnaný rozpočet.

Pokud by tato informace některého mediálního investora nalákala tak, že by chtěl založit vlastní agenturu, Šefčík pro něj má varování. „Jen za dobu existence České republiky vzniklo a zaniklo několik konkurenčních agentur. Myslím, že pro dvě agentury je český trh malý. Kdyby se měla prosadit nějaká nová, musel by její majitel přijít s nějakou velmi inovativní strategií.“

Martina Fojtů

Nová výzva pro české vědce. Mohou působit v Izraeli

Zcela novou možnost, jak rozšiřovat svoje znalosti, získali čeští vědci v oblasti humanitních a sociálních disciplín. Díky deseti milionům korun, které česká vláda vložila do nadačního fondu nazvaného Masaryk Distinguished Chair, mohou pobývat, bádát či přednášet v Interdisciplinárním centru ve městě Herzlija v Izraeli.

„Jde o prestižní, dynamicky se rozvíjející soukromou vysokou školu. Měl jsem možnost její kvality dobře poznat při cestách do této země. Jako vhodného partnera nám školu ostatně doporučilo i české velvyslanectví v Izraeli,“ sdělil Petr Fiala, prorektor Masarykovy univerzity pro akademické záležitosti, který spolupráci dojednával. Mezistátní smlouvy mezi Česko-

republikou a Izraelem se dosud podle Fialy soustřeďovaly hlavně na podporu přírodovědného a technického výzkumu.

Díky novému nadačnímu programu se teď pozornost obrací i na bádání humanitní. „Izrael je v mnoha ohledech mimořádně zajímavá země. Důležité ale je, že tamní univerzity a výzkum jsou na špičkové světové úrovni, existuje tam velký potenciál pro spolupráci. Pro řadu vědců je taková možnost atraktivní,“ dodal Fiala.

Čeští vědci, kteří by se do Herzlije rádi vydali, mohou podávat přihlášky už od začátku února. O tom, kdo skutečně stipendium dostane, rozhodne komise složená ze zástupců obou zainteresovaných škol. „Pro výběr bude klíčová kvalita předloženého záměru,“ podotkl prorektor.

Nadační program se zaměřuje například na politické vědy, mezinárodní vztahy, sociologii, ekonomiku, psychologii, mediální studia a žurnalistiku, historii a kulturní studia. Předpokládá se, že první vědci by do Izraele mohli vycestovat už letos na podzim. „Délku pobytu mohou v závislosti na svém projektu navrhnout. Většinou se bude jednat o několikaměsíční výzkum,“ doplnil Fiala.

Program s názvem Masaryk Distinguished Chair není nahodilou iniciativou. Masarykovo jméno nese především kvůli tomu, že první československý prezident dlouhodobě podporoval sionistické snahy. Československo ostatně jako jedno z prvních uznalo židovskou národnost.

Martina Fojtů

Zahájení stipendijního programu se zúčastnil i český ministr zahraničí Karel Schwarzenberg.

Foto: Archiv P. Šulcove

Herbáře stále mají důležité místo v botanice i na univerzitě

Když profesor Josef Podpěra v roce 1921 zakládal univerzitní herbář, asi netušil, že se za devadesát let jeho původně soukromá kolekce rostlin rozroste natolik, že se stane čtvrtou největší sbírkou v zemi. Herbář Masarykovy univerzity dnes obsahuje přes 620 tisíc položek a i právě proto mu je věnována nová výstava v univerzitním kampusu v Bohunicích.

Herbář dokumentuje nejen flóru z České republiky a bývalého Československa, ale obsahuje také exempláře z dalších zemí střední Evropy, oblasti kolem Středozemního moře, evropského Ruska, Sibíře i Severní

Ameriky. „Severní polokouli máme zastoupenou velmi dobře, a to jak díky výměně s jinými institucemi, tak díky vlastním sběrům našich pracovníků. Naopak rostlin z tropického pásu máme relativně málo,“ říká Jiří Danihelka z přírodovědecké fakulty, kurátor herbáře a spoluautor výstavy. Univerzitní sbírka se však stále rozšiřuje, přibližně o čtyři až šest tisíc nových položek ročně.

Tato zdánlivě nemoderní a archaická metoda má totiž své důležité místo i v dnešní přírodovědě. Díky herbářům tak botanikové mohou s jistotou dokázat, kde se která rostlina nacházela, nebo naopak nenacházela, v minulosti.

„Bez sbírek se neobejde ani poctivá molekulární systematika, poněvadž v herbářích se ukládají exempláře rostlin, jejichž DNA byla analyzována. Stalo se už několikrát, že za překvapivými výsledky byly sice správné sekvence nebo chromozomové počty, ale – jak se ukázalo později – také chybně určené rostliny,“ dodává pobaveně kurátor.

Herbář umožňuje také sledovat, zda se jeden rostlinný druh liší v závislosti na místě a čase, a je i jakýmsi archivem biodiverzity určité lokality. „Dodnes máme v naší sbírce sběry rostlin z míst, kde již dávno nerostou, například jeden druh orchidejí z Hádů, kde se tato rostlina nevyskytuje sto padesát let,“ potvrzuje Danihelka. Výhodou herbáře totiž je, že je velmi trvanlivý. „Pokud rostliny nezničí hmyz nebo neshoří, vydrží i stovky let. Častěji musíme vyměňovat herbářové archy, ty mají obvykle kratší životnost,“ podotýká Danihelka. Rozpadají se zejména nekvalitní dřevité papíry z 50. a 60. let. Dnes se proto používá archivní papír s takzvanou alkalickou rezervou, který odolává působení vzduchu i kyselému znečištění.

Výstavu Herbář Masarykovy univerzity, kterou připravilo Mendelovo muzeum ve spolupráci s Ústavem botaniky a zoologie Přírodovědecké fakulty MU, si můžete prohlédnout v severním koridoru kampusu do září 2012.

Jana Počtová

Foto: Martin Kopaček

Vezměte si muni.cz s sebou!

- zpravodajský portál denně přináší aktuality z Masarykovy univerzity, rozhovory s významnými osobnostmi a studenty, komentáře a informace o studiu
- to vše v moderním designu a propojené se sociálními sítěmi
- nyní i ve vašem mobilu

www.online.muni.cz

facebook.com/municz twitter.com/muni_cz

Téma: Výchova učitelů v Čechách

Koncem března uplyne 420 let ode dne, kdy se narodil Jan Amos Komenský. Jak by se vzoru všech učitelů líbila výchova jeho nástupců, dnešních pedagogů? A jak těžkou práci dnes učitelé mají? To jsou otázky, na které se neodpovídá lehce. A když už se odpovídá, tak reakce někdy nejsou pro český vzdělávací systém lichotivé.

Je to pár měsíců, co spustila přírodovědecká fakulta projekt zaměřený na vzdělávání budoucích učitelů přírodních věd a informatiky. „Když jsem na fakultě začínala, měli jsme na učitelstevských oborech kolem dvou set studentů ročně. Teď začínáme třeba s padesáti. Projektem jsme se rozhodli s tímto velkým úbytkem bojovat,“ říká Zuzana Došlá, proděkanka přírodovědecké fakulty.

U snahy nalákat absolventy středních škol k učitelství matematiky či fyziky ovšem nezůstává. Iniciativa reaguje i na nedostatky současného vzdělávání učitelů, jak na ně upozorňují sami studenti nebo je cítí také pedagogové na fakultě. „Studenti si například stěžovali, že když mají dvě aprobece, třeba matematiku a zeměpis, tak každé zvlášť zvládají dobře, ale nikdo jim neřekl jedinou souvislost mezi oběma předměty,“ nastiňuje Došlá. Kromě toho se změnila výuka pedagogicko-psychologického základu – fakulta se snaží zvát odborníky z praxe, na niž se celkově klade mnohem větší důraz.

Těžký přechod do praxe

Ačkoliv zmíněný projekt cílí na přírodovědné obory, s potížemi, na které reaguje, se potýkají rovněž studenti, absolventi a pedagogové jiných učitelstevských oborů. „Chybí mi hlavně praxe,“ říká také Linda Sukupová, která letos učí první rok. S přechodem za katedru se podle svých slov pořád ještě úplně nevyrovнала. „Uvědomila jsem si třeba, že je jednoduché naučit se něco pasivně a čekat, že to ze mě na zkoušce někdo vytáhne. Když musím totéž sdělovat studentům aktivně, je to mnohem těžší,“ přidává zkušenost Sukupová, která by ocenila, kdyby se na vy-

Odborníci volají po vysoce reflektivním typu praxe, který umožní poslat studenty do hodin a pak vše velmi podrobně rozebrat.

soké škole učilo víc přednášení nebo praktické záležitosti, jako je tvorba písemek.

Že takové problémy reálně existují, uznává i vedoucí Institutu výzkumu školního vzdělávání na Pedagogické fakultě MU Tomáš Janík. „Učitelstevská studia nejsou dobře vybalancovaná, pokud jde o plodné propojení pedagogických znalostí a znalostí obsahu. K propojení dochází v oborových didaktikách, které se sice rozvíjí, ale pořád jsou ve studijních plánech poddimenzované,“ uvažuje odborník na výchovu učitelů.

Snaha podporovat oborovou didaktiku a praxe podle něj na pedagogických fakultách jsou, naráží však na okolnosti, které vysoké školy nemohou úplně ovlivnit. „Potřebujeme vysoce reflektivní typ praxe. Poslat studenty do hodin, k nim někoho na hospitace a pak hodiny velmi podrobně rozebrat,“ nastiňuje Janík. Prosadit koncepci za současných podmínek je však obtížné. V cestě totiž stojí nedostatek času, peněz

a také lidí, kteří by se studentům mohli také podrobně věnovat.

Šok z učitelstevské reality je normální

Existují alespoň pokusy, jak se praxi přiblížit. Jeden z nich se jmenuje virtuální hospitace. „Při nich se ve virtuálním prostředí pracuje s videozáznamy z hodin. Studenti při jejich sledování plní určité úkoly a rozvíjejí tak například svoje myšlení o tom, jak vést výuku a pracovat s žáky,“ popisuje Janík. Čekat, že se díky tomuto nápadu nebo školní praxi studenti učitelství dozvědí univerzální tipy, jak si poradit se zlobivou třídou, však podle něj nelze. „Třídy jsou heterogenní a výuka je živou a interaktivní záležitostí, proto univerzální řešení nefungují,“ upozorňuje Janík a dodává, že kdyby bylo vyučování jednoduché, stačila by nějaká forma učitelstevského výcviku. „Ono je ovšem složité, takže je třeba učitele připravit tak, aby dokázali na řešení problémových situací přicházet sami.“

Problémy základních škol

Janík také uklidňuje, že šok z reality, který učitel-nováček po nástupu do práce zažívá, je normální. „Začínající učitel prochází dvou- až tříletou fází, kdy je jeho hlavní starostí ve třídě vůbec přežít. Až po tomto období je schopný věnovat se tomu, jak nejlépe učít.“

Kdyby chtěl takový nováček svoje zkušenosti konzultovat, aby si obtížný přechod ulehčil, čeká ho ovšem problém. V Německu a dalších zemích si například musí své kolegy brát pod ochranné křídlo ti zkušenější, kteří mají o hodiny strávené s absolventem zkrácený svůj úvazek. V Česku nic podobného nefunguje. „Oficiální celostátní koncepce uvádění začínajících učitelů do praxe a koncepce dalšího vzdělávání pedagogů nám chybí, což je velká chyba,“ říká Janík. A vypadá to, že v brzké době se v tomto ohledu nic měnit nebude. Mladým učitelům tak nezbyvá nic jiného, než si chodit za staršími a zkušenějšími pro radu neoficiálně.

Martina Fojtů

Proč mě baví učit? Rád vymýšlím, jak věci vysvětlit

Zdeněk Bochníček má učitelstevské povolání skutečně rád. Na přírodovědecké fakultě učí studenty učit fyziku už dvacet let. Protože ale sám cítil, že mu chybí zkušenost ze střední školy, na tři roky si vzal pod svá křídla jednu třídu na gymnáziu. Nelitoval. Může teď říkat: já jsem to dělal takhle.

Věnujete se převážně odborné didaktice fyziky, přesto jste si sám na vlastní kůži vyzkoušel učení na střední škole. Co vás k tomu vedlo?

Na fakultě samozřejmě využíváme externistů ze středních škol, aby měli naši studenti kontakt se skutečnou školskou praxí. Ale protože učím nejenom onu fyziku, ale i to, jak ji učit, připadal jsem si občas takový nejistý, když jsem jim vykládal, jak na to. Sám jsem totiž praktickou zkušenost z nižších stupňů vzdělávání neměl, aspoň ne se soustavným učením průměrné středoškolské populace. Uchodlával jsem se ale docela dlouhou dobu.

Kde jste nakonec začal učit?

Obešel jsem několik škol, jestli by si mě nevzali. I když jsem se setkal se vstřícným přístupem na více školách, z osobních důvodů jsem se rozhodl pro gymnázium na Křenové. Dostal jsem na starosti celou jednu třídu a učil jsem ji fyziku od prvního

až do třetího ročníku dvě až čtyři hodiny týdně.

Jak na to vzpomínáte?

Bylo to výborné, protože jsem si vyzkoušel to pravé učitelství, při kterém máte možnost lidi formovat. Je to něco úplně jiného než na vysoké škole, kde promlouváte už k dospělým hotovým lidem. Na gymnáziu jsem začínal s patnáctiletými dětmi, což je ještě poměrně tvrný věk.

Co vám tato zkušenost přinesla?

Myslím, že mám teď větší cit a odhad, co se dá studentům říct, aby byli schopni to přijmout a pochopit, a lépe rozpoznám, co je pro ně naopak příliš obtížné a komplikované. Určitě jsem také více pochopil, co to znamená udržovat kázeň, jak najít ta správná pravidla a vůbec vymezovat přístup ke studentům, aby člověk nebyl příliš autoritativní, ovšem ani příliš kamarádský, a aby se vytvořila atmosféra vzájemného respektu. Dodalo mi to každopádně pocit sebevědomí, když mohu říct: já jsem to dělal takto.

Co je důležitější, aby si budoucí učitel odnesl z vysoké školy: Být spíš odborníkem, nebo schopným didaktikem?

Jedno bez druhého určitě nejde. Výuka by nefungovala, kdyby studenti poznali, že tomu učitel nerozumí. Neměl by šanci pozitivně působit a žáky oslovit. Způsob vyvážení těchto dvou prvků je ovšem diskutabilní. Musíte samozřejmě umět o dost víc, než učíte, sám jsem ale poznal, že práce učitele nespočívá pouze v předvedení precizního výkladu, ale i v komunikaci se studenty.

Dá se naučit učit?

K učitelství musí mít člověk aspoň trochu nadání. Nemusí být mimořádné, ale pod rukama mi prošli i studenti, u kterých jsem poznal, že nemají osobnostní vlastnosti pro to, aby toto povolání dobře zvládali. A na druhou stranu sem chodí studenti, kteří by byli dobří učitelé i bez oné pedagogicko-psychologické přípravy. To ale neznamená, že obecné vzdělání je zbytečné. Naopak si myslím, že zvlášť v dnešní době je důležité načerpávat na vysoké škole znalosti z této oblasti více než dříve. Mladí lidé jsou stále sebevědomější, mají mnoho zájmů a dostupných zdrojů informací a učitel již zdaleka není takovou autoritou, jako býval. Jeho práce je v tomto mnohem obtížnější, není automaticky někdo, a to nejen ve vztahu ke studentům, ale i k rodičům.

Jaký by měl být správný učitel?

Na to se velmi obtížně odpovídá. To hlavní, na co jsem sám myslel, když jsem učil na střední škole, bylo zůstat spravedlivý. Z vlastní zkušenosti i z vyprávění různých dětí z okolí vím, že když vycítí jen malou nespravedlnost, vnímají to mnohem intenzivněji, než by si učitel pomyslel. Nevinná poznámka nebo jen náznak neférovosti mohou vyvolat velmi negativní emoce. Samozřejmě že někteří studenti jsou vám víc sympatičtí než jiní, nesmíte to ale dát v žádném případě najevo.

Zaměřujete se na didaktiku fyziky.

Jak se vyrovnáte s tím, že jsou přírodní vědy trochu otloukánek? Říká se, že

Je velmi uspokojivé, když vidíte ve tváři člověka, kterého učíte, že pochopil.

jsou na středních školách nezáživné, protože jsou odtržené od reality.

Fyzika je krásná věda, a když v nějakých anketách čtu to, co říkáte, zní mi to velmi absurdně. Je to přírodní disciplína, která popisuje realitu, tak jak by od ní mohla být odtržená? Proto když jsem učil na střední škole – a vedu k tomu i své studenty zde –, vždy jsem se snažil, aby to, co se probírá, bylo odrazem nějakého jevu v realitě, ideálně v běžném okolí. Tedy abych nevbuzoval jen zájem o nějaký zákon, ale aby i čísla, se kterými se pracuje, byla zajímavá a skutečná. Na fyzice je fascinující, že dokáže relativně jednoduchými modely vytvořit dobré odhady reálných věcí.

Co vás samotného na učení baví?

Je velmi uspokojivé, když vidíte ve tváři člověka, kterého učíte, že pochopil. Podobný pocit radosti zažívám velmi dlouho, protože už na základní a střední škole jsem hodně doučoval a bavilo mě, když mi pak onen člověk řekl: to je tak jednoduché. Ohromně zajímavé je také přemýšlet nad tím, jak něco vyjádřit, hledat analogie a příklady. Musím se přiznat, že mě to baví víc než vědecké bádání.

Je nezbytné, aby měl učitel dobrý vztah k dětem?

Rozhodně musí mít děti rád. Samozřejmě ne nějakým kriminálním způsobem (směje se). Děti poznají, když k nim pedagogové nemají vztah, a to určitě nevede k ničemu dobrému. Kdo děti rád nemá, ať je raději neučí.

David Povolný

Otce genetiky objevil svět až se zpožděním

Jestli Brno ve světě někdo opravdu zná, pak jsou to hlavně genetici. Proč? Právě zde se zrodily základy této vědní disciplíny, bez níž si moderní přírodní a lékařské obory téměř nelze představit.

Za odhalení principů dědičnosti a položením základů genetiky stojí brněnský opat a za života neuznaný přírodovědec Gregor Johann Mendel. V červenci to bude už 190 let, co se tento dodnes obdivovaný génius narodil.

Mendelův příběh začíná v Hynčicích, kde se v roce 1822 narodil do chudé rolnické rodiny. Už jako kluk přičichl ke genetice. I když tento pojem spatřil světlo světa až dlouho po jeho smrti, Mendel se této disciplíně věnoval už se svým otcem, když pěstovali nové odrůdy ovocných stromů a chovali včely.

Zlomovým byl pro Mendela rok 1843, kdy se jako zletilý stal novicem augustiniánského kláštera na Starém Brně. Pro zvědavého člověka z nuzných poměrů to bylo ideální prostředí. Následující léta tak Mendel mohl věnovat hodně času studiu. Jakmile dokončil vídeňskou univerzitu, kde mohl navštěvovat přednášky takových autorit, jako byl fyzik a matematik Christian Doppler, získal v roce 1854 místo učitele na vyšší reálce v Brně.

Tentýž rok se také začal věnovat výzkumu, jenž ve 20. století, dávno po jeho smrti, naprosto proměnil chápání biologických věd.

Začalo to prostě. Mendel se od roku 1854 zabýval pokusy s křížením hrachu. Jako by tušil, co přesně hledá, nemohl si pro odhalování principů dědičnosti vybrat lépe. Hrách setý je samosprašná rostlina, která se rozmnožuje pohlavní cestou a má stálé znaky.

V následujících letech Mendel pečlivě experimentoval s křížením a důsledně za-

znamenal data o svém počínání. U tisíců rostlin provedl umělé oplození, když u nevyvinutého hrachového poupěte odstranil člnok, pinzetou vyjmul všechny prašníky a štětečkem přenesl na bliznu pyl z otcovské rostliny. Touto mravenčí prací Mendel kombinoval napříč generacemi všechny sledované znaky rostliny, jako byl tvar a barva semene, její velikost nebo barva květu.

V polovině 19. století, kdy do objevu struktury DNA a rozvoje molekulární biologie zbývalo takřka sto let, nemohl mít Mendel žádnou představu o genech nebo chromozomech. Přesto matematicky odvodil jejich existenci, a objevil tak principy předávání dědičné informace z pokolení na pokolení a rozkryl zákonitosti, na jejichž základě se znaky organismů v jedné generaci vyskytují, aby v dalších zůstaly skryty a zase se u nových potomků objevovaly. Moderní věda na jeho objevech nic neopravila a staví na nich dodnes.

Uznání se dočkal až po smrti

Použití matematiky v biologii bylo tehdy jevem nevidaným a pro většinu lidí včetně respektovaných odborníků zcela nepochopitelným. Když Mendel po dlouhých letech práce v roce 1865 prezentoval svoje pokusy s křížením hrachu členům Přírodovědného spolku v Brně, nesetkal se s velkým ohlaselem. O rok později byla jeho přednáška uveřejněna ve spolkovém sborníku a rozeslána na důležité adresy v českých zemích i v zahraničí. Bez ohlasu. Svět vědy mlčel.

Design speciální Mendelovy tramvaje, která bude jezdit celý rok po Brně, navrhla studentka pedagogické fakulty Zuzana Strakošová ze studia 18D.

Mendel se svými geniálními závěry natolik předběhl dobu, že zůstal za svého života zcela nepostřehnut. Když jako významná osobnost brněnského veřejného života zemřel, bylo mu necelých 62 let. Poslední tečku za jeho životem poněkud symbolicky udělal další velký génius. Rekviem za zemřelého řídil skladatel Leoš Janáček. Na pohřbu byl Mendel v projevech hodnocen jako skvělý občan, kněz, hodnostář a velký člověk. O Mendelovi vědci však nepadlo ani slovo.

Psal se rok 1884 a trvalo ještě dlouho, než vědecká komunita objevila význam Mendelovy práce. Doba pro genetiku musela zřejmě teprve dozrát. Svědčí o tom i fakt, že Mendelovy objevy zarezonovaly v myslích tří vědců nezávisle na sobě, ale takřka zároveň. To už se ale psal rok 1900. Od publikování zásadního díla „otce genetiky“ uplynulo dlouhých 35 let.

David Povolný

Mendel v číslech

8 let

trvala Mendelovi práce s křížením rostlin, na jejímž základě sepsal přelomový spis Pokusy s rostlinným hybridy

3 zákony

dědičnosti, které brněnský opat zformuloval, dodnes tvoří základy genetiky

40 let

poté, co Mendel objevil zákony dědičnosti, definoval Bateson vědecký obor genetiky

20. července

to bude 190 let, co se objevitel principů dědičnosti narodil v Hynčicích ve Slezsku

Historici pomáhají zlepšit vztahy Česka a Lichtenštejnska

Ještě před třemi lety patřilo Lichtenštejnsko mezi jediné tři země na světě, se kterými nemělo Česko navázány diplomatické styky. Důvod? Rozdílný pohled představitelů obou zemí na historické události, jež se odehrály v polovině minulého století a jež mimo jiné vyústily konfiskací majetku rodu Lichtenštejnů na území tehdejšího Československa. Dnes se odborníci z obou zemí ve společné komisi snaží odhalovat historická tabu a přispět ke zlepšení vzájemných vztahů.

Lichtenštejnové až do 20. století patřili k nejstarším, nejbohatším a také nejvlivnějším šlechtickým rodům střední Evropy. V českých zemích drželi rozsáhlé majetky zejména na Moravě, kde se rod usadil už ve 13. století v době panování Přemysla Otakara II. O své majetky v Československu přišli Lichtenštejnové částečně již v důsledku pozemkových reforem po první světové válce. Zbývající majetek jim pak byl zkonfiskován po druhé světové válce na základě Benešových dekretů.

Zpráva komise pomůže při vyjednávání Právě otázka majetkového vyrovnání mimo jiné dlouho komplikovala vztahy obou zemí. V současné době je však situace zcela jiná. Po navázání diplomatických styků, k němuž došlo v roce 2009, se ministři zahraničí obou států domluvili na zřízení Česko-lichtenštejnské komise. Ta se nyní

Lichtenštejnové drželi v českých zemích rozsáhlé majetky, zejména na Moravě. Patřil jim například zámek v Lednici.

zaměřuje na popis a interpretaci historie jak v rovině vztahů mezi oběma zeměmi, tak s ohledem na spojení Lichtenštejnů s utvářením středoevropského prostoru v minulých staletích. Otázky týkající se role rodu v bouřlivých událostech 20. století tedy tvoří jen část bádání historiků. Do práce jsou zapojeni i odborníci z Masarykovy univerzity a Filozofická fakulta MU je dokonce oficiálním sídlem komise.

„Naše práce se poněkud vymyká obvyklým postupům historikovy práce. Jednak proto, že se bezprostředně dotýká i současnosti, a také proto, že souvisí s diplomatickými vztahy obou zemí,“ říká spolupředseda komise Tomáš Knoz z Historického ústavu Filozofické fakulty MU. Historici proto pořádají workshopy zaměřené na užší témata, jejichž součástí jsou nejen tradiční referáty, ale zejména diskuse, které se stávají podkladem pro publikace a zadávání výzkumných a diplomových prací studentů.

„Po třech letech fungování komise by měla být vydána syntetizující zpráva, v níž bychom rádi dospěli k velmi konkrétním výsledkům, jež dáme k dispozici politickým představitelům obou zemí a samozřejmě také veřejnosti,“ uvádí Knoz. Upozorňuje ale, že komise není zřízena proto, aby vyřešila otázku majetkových vyrovnání. „Nezabýváme se jen diplomatickými vztahy dvou samostatných států, ale také samotnými dějinami rodu,“ doplňuje.

Obraz Lichtenštejnů v českých hlavách

První z řady workshopů, které komise uspořádala, nesl název Místa Lichtenštejnské paměti. „Jde o zásadní téma, protože se zabývá mimo jiné tím, co si obvykle Češi představí, zazní-li jméno Lichtenštejnové. Více než to, co se skutečně v dějinách odehrálo, je totiž často podstatné, jaký obraz o událostech a historických skutečnostech v nás vyvolávají následné interpretace,“ vysvětluje Knoz.

Podobně jako je třeba představa husitů v hlavě průměrného Čecha výrazně ovlivněna pozdějšími výklady spisovatele Aloise Jiráka a režiséra Otakara Vávry, mají na obraz Lichtenštejnů vliv informace získávané v průběhu posledního půlstoletí z oficiálních

informačních zdrojů, z médií, učebnic nebo třeba z průvodcovských textů na některých lichtenštejnských zámcích. I díky uskutečněnému workshopu by tato témata měla být zkoumána prostřednictvím studentských diplomových prací.

České povědomí o Lichtenštejnech může být podle Tomáše Knoze velmi různorodé. Obraz rodu, jehož dějiny, tradice a historická paměť byly konstruovány za zcela odlišných podmínek, se totiž obtížně vnímá, pokud člověk přemýšlí v tradičních kategoriích moderních národních států 20. století.

„Rodová paměť Lichtenštejnů vyrůstala z místních tradic a velmi těsně se přimykala k moravské a rakouské krajině. Sami Lichtenštejnové již v poměrně vzdálené minulosti zdůrazňovali své vazby ke staré české a moravské šlechtě. Už kvůli tomu, aby eliminovali negativní historický obraz zdánlivě kontroverzní osobnosti Karla I. z Lichtenštejnu, jenž vznikl kvůli jeho roli v průběhu stavovského povstání a při exekuci povstalců na Staroměstském náměstí,“ vysvětluje historik.

Lichtenštejnové díky svým državám vytvořili celek překračující hranice jednotlivých historických zemí, který se po skončení první světové války ocitl na území několika nástupnických států. „I proto si s jejich majetky a vůbec s jejich fungováním ve střední Evropě jednoznačně nevěděla rady ani meziválečná Československá republika a už vůbec ne společnost po roce 1945 a 1948,“ říká Tomáš Knoz.

Dosavadní výsledky práce Česko-lichtenštejnské komise historiků nicméně naznačují skutečnost, že některé historické stereotypy spjaté s dějinami Lichtenštejnů ve střední Evropě přezívají i do dnešních dnů. „Současné debaty o smyslu evropské integrace ukazují, že ne vždy jsme jednoznačně připraveni přestat přemýšlet v úzce vymezených kategoriích národních států 20. století,“ uvádí Knoz a doplňuje, že práci historiků to nicméně bránit nemůže. Další workshop nazvaný Lichtenštejnové: Kontinuity – Diskontinuity se uskuteční v červnu.

David Povolný

Univerzita má vědeckou mapu

Pověst jedné z nejvýznamnějších vzdělávacích institucí nemá Masarykova univerzita jen tak. Každoročně ji absolvují tisíce studentů a funguje na ní celá řada výzkumných projektů. Ta řada je ovšem tak dlouhá, že je těžké přehlednout ji celou. Proto vznikla iniciativa s názvem Science Map. Díky ní by mělo být možné vytvořit si o vědecké práci na univerzitě konkrétnější představu. „Naše univerzita je obrovská a výborných vědců a projektů je opravdu hodně. Tolik, že vedení univerzity ztrácí přehled o tom, co dobrého se kde dělá, a ještě těžší je to pro fakulty, které mnohdy netuší, co se děje na jiných fakultách,“ upozornil prorektor pro výzkum Petr Dvořák, iniciátor celé akce.

Už na podzim se sešel s proděkaný a společně hledali, jaké projekty, týmy a výsledky jsou pro dané fakulty nejvýznamnější. „To je přirozeně citlivé téma, protože by se najednou mělo ukázat, že někdo vyniká, a to v Česku není zvykem. Nicméně od proděkanů přicházely pozitivní reakce, nakonec mnozí říkali, že je to donutilo k sebereflexi,“ sdělil Dvořák.

Každý proděkan vypracoval dokument, v němž mimo jiné odpovídal na otázky týkající se stavu výzkumu na své fakultě, perspektivy, a měl i popsat, jaké překážky v tomto ohledu fakulta pocituje.

Potvrdilo se tak mimo jiné, že části univerzity nevyhovuje hodnocení vědecké práce na základě bodového přepočítávání publikací. „Například přírodovědci je přirozeně vnímají jako nejdůležitější kritérium, ale pro právnickou fakultu je měřítkem úspěchu vydání monografie v určitém vydavatelství a pro pedagogy třeba vytvoření výukové metodiky pro střední školy,“ nastínil Dvořák a dodal, že právě to bude při hodnocení práce výzkumných týmů a jejich členů zohledňováno. „Šlo nám o to, aby si samy fakulty rekruly, podle čeho si přejí být hodnoceny. Pokud se na tom jejich odborníci shodnou, není důvod jim nevěřit.“

Martina Fojtů

Mendel by byl z pokroku genetiky nadšený

Století, do kterého lidstvo před dvanácti lety vstoupilo, bude stoletím genetiky člověka. Myslí si to aspoň prof. RNDr. Jiřina Relichová, CSc., která se principy dědičnosti zabývá na Přírodovědecké fakultě MU už od dob, kdy se genetika postupně zbavovala nálepky „buržoazní pavěda“. V České republice patří Relichová mezi průkopníky ve výuce genetiky a hrdě se také hlásí k odkazu zakladatele tohoto oboru G. J. Mendela, od jehož narození letos uplyne 190 let.

Co pro vás jako pro genetičku znamená Mendelova postava?

Velmi mnoho, protože s ním mám spojený začátek své kariéry. Vyštudovala jsem vysokou školu v 60. letech, tedy v době, kdy se genetika najednou vynořila z šedé sféry a byla pro nás mladé něčím naprosto fascinujícím a zcela novým. V klášteře na Starém Brně začalo rozvíjet svou činnost Mendelianum a tam se pořádně něco dělo v souvislosti s péčí o jeho odkaz. Navíc o genetice jsme se poprvé dozvídali právě tak, že jsme slyšeli a četli o Mendelovi a jeho základních principech dědičnosti.

Dnes už nejsou Mendelovy principy takovým základním kamenem?

To rozhodně jsou. Je to základ, který musí všichni pochopit. Studenti ale mají tendenci nad tím trochu mávat rukou, protože to bylo dávno. Stává se i u státnic, že studenty nacytám na tom, že jejich znalost Mendela je povrchní. Většinou už ale tuší, že když jsem u zkoušek, je jistá šance, že se na něj zeptám.

Zmiňovala jste, že v 60. letech minulého století se mendelovská genetika teprve vynořovala ze šedé zóny. Byla totiž považována za buržoazní pavědu. Jak jste tehdy tento zlom jako studentka prožívala?

Přiznám se, že i když jsem byla genetička naprosto unesena, zdaleka mi nedocházelo, jak důležité věci se tu odehrávají. Zúčastnila jsem se v roce 1965 přelomového Mendel Memorial Symposium, které se konalo v Brně za účasti snad pěti stovek odborníků z celého světa v nově otevřené Janáčkově opeře. Tenkrát jsme se i my za Československo znovu přihlásili k Mendelovi. Ovšem vzhledem k tomu, že jsem tam tehdy byla jen jako šatnářka, nemohla jsem tak úplně docenit význam této akce (směje se). Jistou přelomovost jsme si ale uvědomily se spolužačkou, když jsme v roce 1967 promovaly. Byly jsme totiž vůbec prvními absolventkami oboru genetiky v Brně.

Po absolutoriu jste zůstala na přírodovědecké fakultě. Jak vypadaly vaše první výzkumy?

Podobně jako Mendel jsme pracovali na rostlinách a stáli jsme u zrodu výzkumu na rostlině *Arabidopsis thaliana*, která je v současné době vůbec nejznámějším molekulárním objektem v molekulární genetice. Tehdy jsme ale samozřejmě ještě vůbec nevěděli, že má jeden z nejmenších genomů, a je právě proto ideálním modelem. My jsme se zatím zabývaly jen genetickou strukturou populací.

Později jste se ale dostala i ke genetice člověka.

Jakmile byl osekvenován lidský genom, tak do této oblasti zabrousil snad každý, kdo se zabýval genetikou. Vidím v tom obrovský potenciál do budoucna. Pokud jde o šlechtění rostlin a živočichů, tam už má genetika své pevné místo. Lidská genetika ale ještě čeká na svoje hlavní slovo – věřím, že 21. století bude stoletím genetiky člověka.

Dnes se často říká, že bez genetiky se moderní přírodní vědy jako biologie a samozřejmě také medicína už vůbec neobejdou. Čím je to způsobeno?

To, co mají všechny organismy zakódováno v genech, je samotnou podstatou jejich života. A jestliže umíme najít konkrétní geny a analyzovat jejich produkt, dotýkáme se samé esence toho, jací jsme. A to je samozřejmě významnější jak pro lidskou medicínu, protože nám to umožňuje hledat příčiny různých nemocí a poruch, tak pro všechny další disciplíny zabývající se živou přírodou. Vezměte si třeba jen systematickou botaniku. Rostliny se dřív zařazovaly do různých druhů a poddruhů jen podle toho, jaký měly tvar, lístky, chloupky atd. Dneska se k tomu připojuje i analýza chromozomů. Vědci by bez toho už vůbec nemohli fungovat.

Za dobu, co jste v oboru, se toho muselo hodně změnit.

Odehrály se skutečně revoluční změny. Aby taky ne, jsem teď na fakultě zaměstnaná 45 let. Ty největší zlomy ale proběhly ještě před tím. Klíčový byl v roce 1953 objev struktury DNA, který otevřel celý nový obor – molekulární genetiku – a ohromně celou disciplínu akceleroval. Zásadní ale bylo i poměrně nedávné osekvenování lidského genomu v roce 2003. Celý obor ženou v posledních letech neskutečně rychle dopředu technologie. Dokonce už se říká, že děti budou při narození dostávat cedéčko se svým genomem. Technicky je to možné už teď. Otázka je, co s tím budeme dělat.

Nemyslíte, že takové informace mohou být člověku užitečné?

To jistě ano, ale chceme vědět, že máme nějaké problematické geny? Já sama na to jasnou odpověď nemám. Přiznám se, že bych to možná ani vědět nechtěla. Znáť celou pravdu o tom, jaké máme k čemu predispozice, totiž není jenom tak. I když to často může být užitečné, protože se podle toho může člověk zařídit a problémům třeba předejít, někdy je lepší něco nevědět a trochu zariskovat. Člověk by taky mohl skončit tak, že se bude jen bát problémů.

Jak se tedy díváte třeba na prenatální vyšetření nebo vyšetření páru před tím, než se rozhodne mít děti?

To zrovna považuji za velmi užitečné. Čím lépe budeme schopni diagnostikovat závažné genetické choroby, tím lépe pro naši společnost. Lidé by měli být informováni o tom, jaká je pravděpodobnost, že jejich potomek bude těžce nemocný, aby se sami mohli rozhodnout, zda podstoupí toto riziko. Pro někoho je interrupce nepředstavitelná, jiní ale zase za každou cenu chtějí zdravé dítě. Ať tak či tak, možnost volby by tu měla být.

Ale kde vidíte hranici? Nemůže se stát, že se budeme jednoho dne snažit poskládat dokonalé lidi s neproblematickým genetickým profilem?

Něco takového je hodně velká vědecká fantastika. Genetická informace, kterou mají otec a matka, se zcela náhodně předává potomkovi. Člověk má přes dvacet tisíc genů a řada z nich má různé varianty. S něčím takovým si hrát by bylo nesmírně obtížné, protože kombinací je nespočet. Dnes víme, že každý člověk je po genetické stránce naprosto jedinečný. Už z genetických pravidel, která formuloval Mendel, se dá odvodit, že vzhledem k možným kombinacím nikdy neexistovali a nebudou existovat dva lidé, kteří by byli úplně identičtí. Tedy až na jednovaječná dvojčata samozřejmě.

Přesto, není možné, že si s tím jednou budeme umět pohrát?

Je to velmi obtížné představitelné. Kdybyste chtěl upravit hotového člověka, musel byste zasáhnout do všech jeho 10^{14} buněk nebo aspoň do těch buněk, kde jsou cílené geny činné. Zřejmě by bylo snazší s geny manipulovat ještě v zygotě, tedy na začátku života, ale já tedy doufám, že nic takového se nikdy dělat nebude. To by asi lidstvo špelo ke zkáze.

Jak myslíte, že by se Mendel díval na současné pokroky v genetice?

Určitě by byl nadšený a všemu by porozuměl, protože byl neskutečně geniální. Ve své práci předpokládal, že budou mít jeho zákonitosti obecnou platnost a to se skutečně potvrdilo.

Mendel byl ale zároveň duchovním. Nemyslíte, že by se mu nelíbilo, jakým směrem pokročila třeba medicína?

Myslím, že by o ničem nepochyboval. Byl to racionální člověk, který měl v hlavě srovnáno, co je věda a co je duchovní stránka života. Oni augustiniáni, k nimž patřil, vůbec byli řád orientovaný na poznávání a výzkum. Pro Mendela to bylo v podstatě

Foto: Ondřej Surý

Říká se, že děti budou při narození dostávat cedéčko se svým genomem. Technicky je to možné už teď. Otázka je, co s tím budeme dělat.

ideální prostředí k naplnění jeho snu poznat zákonitosti přírody a stát se učitelem. To, že byl duchovním, mu v ničem nepřekáželo.

Myslíte, že čeká genetiku podobně velký objev, jako byl ten Mendelův?

Čeká nás ještě spousta objevů. Lidský genom byl sice sekvenován, jenže jen asi pět procent DNA je organizováno v geny. To ostatní je negenová DNA, které se dřív říkalo odpadní. Začíná se ukazovat, že zřejmě plní některé dost zásadní funkce, ale teprve se na to postupně přichází. Velkých objevů bude potřeba i v oblasti regulace činnosti genů. Všechny totiž v lidském těle nepracují. Není například potřeba, aby v kožních buňkách fungovaly geny důležité pro činnost srdce. Ale jak vědí, kde pracovat a kde ne? Přesně se ani neví, jak dochází ke specializaci určitých buněk v prenatálním vývoji. Otázek je stále mnoho. Na vědce v této oblasti čeká ještě mnoho Nobelových cen.

Jakou záhadu byste vy sama chtěla vidět rozlousknoutou?

Mě ohromně zajímá genetika chování. To, jak se chováme a jací jsme, samozřejmě není jen jeden znak, skládá se to z mnoha dílčích prvků, a je právě proto obrovská výzva rozklíčovat, jak se na chování které geny podílejí. Byl třeba publikován případ, kdy se v jedné rodině po generace objevovali velmi agresivní muži, a výzkumem se ukázalo, že šlo o dědičnou vlastnost podmíněnou změnou v genu na chromozomu X. Změna způsobovala, že se jedna látka sloužící jako přenašeč vzruchů neodbourávala, ale zůstávala v těle. Odtud celý problém.

Otázka tedy stojí, zda se variace v různých genech nemohou projevat i v jiných typech chování?

Přesně tak. Dostáváme se tím ale k eticky velmi komplikovaným tématům. Mohlo by

to totiž znamenat, že za to, jací jsme, vlastně moc nemůžeme. Na druhou stranu, když budeme tyto znalosti mít, snáze můžeme hledat řešení závažných problémů. I tady se ale dostáváme do nebezpečné sféry, protože jaké chování bude označeno za závažný problém? Moc se o tom nemluví, ale ve vzduchu visí i otázka nad dědičností homosexuality.

A je tedy homosexualita dědičná?

Existují naprosto seriózní studie, které ukazují, že na chromozomu X je oblast, která je asociovaná s touto sexuální orientací. Někteří odborníci to ale vyvracejí. Jde tedy o velké téma, které se určitě bude dále zkoumat. Otázkou ovšem je podobně jako jinde v oblasti genetiky, zda je společnost připravená se znalostí tohoto typu rozumně nakládat. Jedna věc je pomoci lidem prenatálně rozpoznávat závažné choroby, druhá říct si, že se mi nelíbí, že se mi narodí modrooké děvčátko, když chci hnědookého chlapečka.

To jsou tedy záhady, na jejichž prolomení jste zvědavá. Vy sama už se ale chystáte do důchodu.

Čhtěla bych už být jen ve volnějším spojení s fakultou a trochu začít odpočívat. Třeba u věcí, na které jsem neměla zatím čas a které mě bavily, když jsem byla mladá. Ráda se zase vrátím k malování. Genetiku ale určitě budu sledovat dál. To bych nevydržela.

Nebude se vám tedy odcházet těžko.

Bude to s lehkým srdcem, protože vím, že náš obor je v perfektním stavu, o studium je zájem, absolventi nacházejí uplatnění a lidé, kterým předávám svou práci, jsou skvělí. A studenti mají k dispozici moderní učebnici Genetiky, kterou se nám podařilo přeložit a vydat před dvěma lety. Po třiceti letech je to první úplná učebnice v oboru, která vyšla v češtině. I to je pro mě taková hezká tečka za celou kariérou.

David Povolný

Byl spisovatelem tvůrčí všestranností

Miroslav Chocholatý,
literární kritik a historik, Katedra české literatury PdF MU

Osobnost Josefa Škvoreckého (27. 9. 1924 Náchod – 3. 1. 2012 Toronto) se vyznačovala tvůrčí všestranností. Do literatury vstoupil jako básník, později se etabloval jako prozaik a překladatel.

Knižně debutoval románem Zbabělci (1957) o konci druhé světové války na českém maloměstě. Román, jehož vydání se proměnilo v jeden z největších literárních skandálů 50. let, v mnohém předznamenal autorův další tvůrčí vývoj.

Konstantou zůstala vypravěčská suverenita, snaha deheroizovat skutečnost, jakož i smysl pro ironii, humor či všudypřítomnou lásku k jazzu. Kritika maloměstství přítomného v jakémkoliv režimu se objevuje také v pozdější tvorbě, například v Konci nylonového věku (1967) či v knize Ze života lepší společnosti (1965). V románu se také poprvé objevila postava jeho alter-ega Dannyho Smiřického, vystupující v jakési volné pentalogii autorových nejznámějších děl.

Podmínkou Škvoreckého tvorby byla osobní zkušenost s dobou, o níž psal. Když například byl po listopadu 1989 dotazován, proč nepíše o sametové revoluci, odpovídal stručně: „Neprožil jsem to“.

Škvorecký navíc nikdy nevnímal rozdíl mezi „entertainmentem“ a velkou literaturou. Byl milovníkem detektivního žánru, a to nejen coby čtenář, ale také jako autor. V 60. letech psal detektivky spolu s Janem Zábranou, vydává první díl volné trilogie kriminálních příběhů s poručíkem Borůvkou a zabývá se i teorií detektivního žánru (Nápady čtenáře detektivek, 1965). V uvolněné atmosféře 60. let se přihlásil k židovské tematice, o čemž svědčí nápaditě prokomponované povídkový soubor Sedmiramenný svícen (1964) a také soubor próz Babylonský příběh a jiné povídky (1967).

Pocit zklamání z nenaplněných ambicí pražského jara vyústil začátkem roku 1969 v rozhodnutí emigrovat. Spolu s manželkou Zdenou Salívarovou se usadili v kanadském Torontu, kde Škvorecký získal místo na tamní univerzitě. Záhy založili exilové nakladatelství nazvané symbolicky '68 Publishers. V rozmezí let 1971 až 1993 vydali více než dvě stovky titulů převážně českých a slovenských

zakázaných autorů. Škvoreckému se tak podařilo udržet kulturní kontinuitu v Československu za období normalizace, kdy mnohdy to nejspodstatnější, co se událo v české literatuře, bylo spojeno se samizdatem a exilem.

V '68 Publishers vyšla také Škvoreckého nejznámější exilová díla. Prvním z nich byl román Tankový prapor (1971), který byl dopsán ještě před emigrací. Karikování života v československé armádě počátku 50. let bylo opět spojeno s postavou Dannyho Smiřického. Ta se objevuje také v povídkovém souboru Prima sezóna (1975), vracejícím se do období protektorátu, v Miráku (1972) tematizujícím totalitní snahu o likvidaci církve či v Příběhu inženýra lidských duší (1977), který zobrazuje život v exilu.

Škvorecký byl fascinován příběhem, jeho prózy jsou zvláštní směsicí autobiografie a fantazie. Ve složitě prokomponované žánrové mozaice se objevují fragmenty děje, hovorů, dokumentů (dopisů) či široké spektrum aluzí. Na častou otázku čtenářů, zda vlastně nepíše jen jednu knihu, odpovídal stručně s typickým úsměvem: „Víte, jsem spisovatel a vyprávím příběhy...“

Poněkud ve stínu uvedených děl zůstává tvorba závěrečného období. To začíná románem o americkém pobytu Antonína Dvořáka (Scherzo capriccioso, 1984) či o Česích bojujících v občanské válce v USA (Nevěsta z Texasu, 1992). Do tohoto období patří také beletristické zpracování obvinění jeho ženy ze spolupráce s StB nazvané Dvě vraždy v mém dvojitě životě (1996) či novela Obyčejné životy (2004) pojednávající o dvou třídních srážkách Dannyho a jeho bývalých spolužáků před rokem 1968 a po sametové revoluci.

Opomenuta by neměla být ani autorova bohatá esejistika a také překladatelská činnost. Edičně se podílel na vydání spisů Ernsta Hemingwaye či Samuela Lewise. Několik Škvoreckého děl bylo také zfilmováno.

Za celoživotní dílo se dostalo Škvoreckému řady ocenění. Jedním z nich byl i čestný doktorát Masarykovy univerzity, který mu byl předán v říjnu 1991.

Velikonoce dnes?

Vladimír Mañas,
Ústav hudební vědy
FF MU, dramaturg
Velikonočního festivalu
duchovní hudby

Univerzitní plesy se dnes čím dál častěji pořádají v postní době, a dokonce i na jihomoravském venkově se tu a tam stane, že různé masopustní veselice připadnou až do doby po popeleční středě. Aby ne, když nemá žádný pevný termín, ale je závislá na pohyblivém datu velikonočních svátků. Tuto nepřehlednou, a tudíž nepraktickou závislost je vhodné ignorovat, nebo ještě lépe zapomenout, nevědet o ní. Záleží na tom?

Jestliže pomíneme význam pustu v souvislosti s módním tématem zdravého životního stylu, množství obecně přijatelných námětů o postní době a snad i Velikonocích se povážlivě tenčí. Obě snad až příliš implikuje křesťanskou tradici, kterou krátkozra-

ká optika naší domnělé osvícenosti považuje v lepším případě za něco překonaného, v horším případě ji rovnou odmítá.

Baroko bylo zřejmě poslední epochou, v níž lze – se značnou mírou zobečnění – předpokládat, že umělecké realizace v sakrálním umění patřily mezi nejkvalitnější. Všechno ke cti a slávě Boží – vnější i vnitřní výzdoba chrámů odkazovala k Božím majestátem. Dříve však byla samotná bohoslužba divadlem pro všechny smysly. Na mysl přítomných tak působila například i nádherná liturgických rouch a liturgická hudba. Hudba však musela být aktivně vytvářena nebo vyhledávána; nestačilo jen zmáčknout knoflík. Pro široké vrstvy byl právě chrám jediným místem, kde se dala slyšet náročná, soudobá hudební produkce.

Bohoslužby, ale dříve i světské slavnosti, respektovaly rytmus církevního roku. Během přípravných období na největší křesťanské svátky, tedy během adventu a pustu, měla liturgie méně jásavý,

spíše kající charakter. Stejně jako v minulosti, počínaje Květnou nedělí se v liturgii připomíná příběh umučení a vzkříšení Krista. Od jeho slavného vjezdu do Jeruzaléma, mytí nohou učedníků, poslední večere a pochybnosti na Olivetské hoře až po zatčení, ukřižování a zmrtvýchvstání.

V éře boje proti hlukovému nebo světelnému znečištění snad stojí za to uvědomit si postupnou ztrátu rozmanitosti času, možnosti dočkat se něčeho. Ocenit půst, ztišení, abychom tím spíše dokázali přivítat a slavit.

Právě z této myšlenky vychází program letošního ročníku Velikonočního festivalu duchovní hudby, který se koná v první polovině dubna v Brně. Jeho koncept je ve středoevropském kontextu unikátní – každý ze šesti koncertů, rozprostřených do Svatého a Velikonočního týdne, souzní s liturgickým časem i s místem konání, prostorem chrámu. Prostřednictvím hudby šesti století tak festival přiblíží příběh a smysl velikonočních svátků.

Kvalitní pitné vody nemáme nazbyt

Miroslav Kolář,
Geografický ústav
Přírodovědecké
fakulty MU

Voda – fenomén, bez něhož by nebyl život, a současně determinující i limitující faktor rozvoje společnosti. Význam a nepostradatelnost vody si v běžném životě mnohdy ani neuvědomujeme. Teprve její nedostatek nebo i úplná absence a na druhé straně občasný nadbytek nám připomenou její důležitost. Přitom oba extrémy mají významné environmentální i ekonomické dopady.

Nabízí se tedy otázka: Je vody dostatek? Odpověď není jednoznačná. Asi 71% povrchu Země pokrývají moře a oceány, což představuje více než 1,3 miliardy krychlových kilometrů vody. Bohužel je tato voda pro člověka téměř nepoužitelná. Sladká voda na pevnině, která tvoří necelá tři procenta veškeré vody na Zemi, v celkovém odhadovaném objemu 40,3 milionů km³, je zhruba 79,4% vázána v leducích, 0,7% tvoří povrchové toky a jezera a asi 19,9% je voda podzemní.

Je to hodně nebo málo? Problémem při hledání odpovědi je časová proměnlivost a prostorová nerovnoměrnost kvalitních vodních zdrojů. Rozsáhlé oblasti světa (především východní Afrika) trpí nedostatkem vody, přičemž dostatečný přístup k pitné vodě je definován jako dostupnost nejméně 20 litrů vody na osobu denně ze zdroje vzdáleného do jednoho kilometru. Světová zdravotnická organizace např. uvádí, že kolem 80% všech chorob a 33% všech úmrtí v rozvojových zemích má souvislost s nedostatkem kvalitní vody.

Příčiny nedostatku vody, která je dostatečně kvalitní, lze spatřovat v kolísání a změnách klimatu a s tím spojených změnách srážkové aktivity. Dalším důvodem je zmenšování retenční schopnosti půdy v důsledku intenzivní zástavby a odlesňování. Dále je to zvyšující se náročnost průmyslu a zemědělství a rostoucí spotřeba vody v důsledku růstu populace.

A nesmíme také zapomínat na zvyšující se kontaminaci, která podstatnou měrou snižuje kvalitu a tím i objem využitelných zdrojů. V odborných publikacích se proto začaly objevovat pojmy jako vodní krize, vodní stres, virtuální voda nebo vodní stopa.

Situace v Česku je v tomto směru relativně příznivá. Kvalitní pitnou vodou je u nás zásobeno téměř 88% obyvatel. V posledních letech dochází ke snižení odběrů v zemědělství i v průmyslu a klesá i komunální spotřeba. Přes určité úspěchy však zůstává problémem znečištění, devastace lesních porostů, necitlivé hospodaření na půdě, likvidace mokřadů a velkoplošné meliorace. Naše území je přitom vzhledem k procesům doplňování zásob podzemních vod poměrně citlivé na projevy dlouhotrvajícího sucha.

Kvalitní pitné vody tedy rozhodně není nazbyt a je nutné chránit její zdroje a usilovat o jejich efektivní a racionální využití. Odborníci proto začali formulovat a přijímat řadu legislativních opatření. Kromě institucí na národních úrovních vznikla i řada mezinárodních a nevládních organizací, které se snaží vodo hospodářskou problematiku efektivně řídit a usměrňovat.

Ke zpouzdření zájmu o toto téma přispělo i vyhlášení Světového dne vody, který byl v roce 1992 na konferenci OSN v brazilském Rio de Janeiru stanoven na 22. březen. Je nanejvýš dobré, že jsou při této příležitosti na celém světě pořádány informační akce o významu vody pro lidstvo a ekosystémy.

Retro

Opice Pepe, experimentální pomůcka psychologa Rostohara

Když v roce 1918 vzniklo samostatné Československo, bylo pro novou republiku důležité rozvíjet i vysoké školství. Při tomto rozvoji se však nesázelo jen na Čechy. Důkazem toho je působení Slovince Mihajla Rostohara, který je dnes vnímán jako první český experimentální psycholog. „Jestli byl Inocenc Antonín Bláha zakladatelem brněnské sociologické školy, pak byl Rostohar zakladatelem brněnské psychologické školy,“ zavzpomínal v článku v Univerzitních novinách z roku 1996 Jiří Sedlák.

Rostohar se narodil v roce 1878 v Bregách ve Slovinsku. K psychologii se dostal přes medicínu a přírodní vědy, které vystudoval ve Vídni. Později se ovšem přesunul do Prahy,

kde z vlastních prostředků založil první českou psychologickou laboratoř, s níž se roku 1923 přesunul do Brna. Pamětníci na něj vzpomínají jako na svéráznou osobnost, u které se hodně projevovala jižanská povaha a na jedné straně přímota a otevřenost a na druhé dobrosrdečnost a empatie.

Téměř nikdo, kdo o něm mluví, se nezapomene zmínit o Rostoharově experimentální opici Pepkovi. „Tradovaly se o ní legendy. Jak vylézala v knihovně do nejvyšší příhrádky, vytáhla si svou oblíbenou knihu s obrázky motýlů a kroutila nad nimi hlavou,“ popsal Sedlák a připomenul i to, jak opice asistovala původem slovinskému psychologovi při zkouškách. „Na jeho výzvu, Pepku, dej mu

facku, prý pohotově inzultovala neumějícího posluchače.“

Rostoharova laboratoř se stala základem Psychologického ústavu FF MU, který tento odborník na fakultě založil. Nevedl ale jen ústav, ve školním roce 1934/35 působil ve funkci děkana celé fakulty. Když ovšem začala válka, musel z Brna, varován profesorem Uhrem, utéct do rodné Jugoslávie. „Tam jako partyzán bojoval proti Němcům a ustašvcům. I když byl zajat, podařilo se mu prchnout,“ popsal Sedlák.

Po konci války se Rostohar do Brna vrátil, pomáhal založit Vysokou školu sociální a stal se také jejím rektorem. V Československu ovšem nakonec nezůstal. „Nedlouho po úno-

ru 1948 se zhoršily vztahy s Jugoslávií, také Titova ulice, po níž jsme přicházeli na fakultu, byla přejmenována,“ napsal v článku v revue Universitas z roku 1996 Josef Švancara. Rostoharovi byl v důsledku politických událostí znemožněn vstup na československé území, a tak už zůstal doma.

Na odpočinek ovšem nešel. Ve svých 72 letech založil psychologický ústav na univerzitě v Lublani, vydával učební texty, psal monografie a experimentálně zkoumal prožívání filmu mládeží. Před univerzitou dodnes stojí Rostoharova busta – Slovinci jej berou jako velkou osobnost, získal ostatně vyznamenání v podobě řádu I. stupně.

Martina Fojtů

Afrika – to je špína, utrpení a smích

Lékařem chtěl být už odmalička a stejně tak snil, že bude v Africe léčit děti. To všechno se mu splnilo. Bohdan Šmajer je dnes skutečným lékařem bez hranic. Nejen že tento absolvent Lékařské fakulty MU vyjíždí na mise stejnojmenné humanitární organizace, aby jako chirurg pomáhal v rozvojových zemích, ale po mnoha letech působení v českých nemocnicích se rozhodl pokračovat v kariéře v Británii.

Bylo hodně náročné splnit si sen dostat se do organizace Lékaři bez hranic?

Zkoušel jsem to už od 26 let a vedení Lékařů bez hranic ve Vídni a Paříži se na mě celkem pochopitelně dívalo s nedůvěrou. Celá následující příprava mi trvala asi tři roky. Po mnoha telefonátech, kontaktech a e-mailech se mi podařilo dostat se k telefonickému interview s hlavním chirurgem v Paříži, který si mě v asi půlhodinovém rozhovoru prověřil a zaručil se pak za mě. Na svůj věk jsem poté narazil ještě několikrát, protože ani zkušený dobrovolník nikdy neslyšel o chirurgovi, který nemá ani 30 let. Česká medicína se ale ve světě nemá za co stydět, to jsem si mnohokrát ověřil.

První misi jste absolvoval v Burundi a letěl jste na ni týden po svatbě.

Vyšlo to trochu nešťastně, ale moje žena je neskutečně chápavá, takže jsem nikdy nemusel řešit volbu typu: buďto já, nebo Afrika. Stála na mé straně s pochopením, když jsem místo líbánky odjel do Burundi, i když jsem odjížděl na další mise od malých dětí nebo když jsem ji vytrhl z domoviny a vybral nám Anglii jako trvalé bydliště. Nebylo to pro ni jednoduché a nedokážu si svoje pracovní úspěchy představit bez záměru, které doma mám.

Vzpomenete si ještě na svoje dojmy, když jste poprvé dorazil do Afriky?

První dojmy z Afriky byly špína, utrpení a smích. Špínu asi není potřeba zdůvodňovat, hygiena je ve většině rozvojových zemí opravdu na ubohé úrovni a bolest a beznaděj potkáte na každém kroku. Co mě ale překvapilo, byl smích a spokojenost dětí. Neznaly počítačové hry, neuměly většinou číst ani psát, nerozuměli jsme si ani slovo, ale s pomocí úsměvu a pohledem jsme si dali navzájem strašně moc. Do jisté míry mi malé africké děti připadaly šťastnější než děti evropské. Bohužel ale čím byly starší, tím víc měly vyhaslé oči a smích se na jejich tvářích objevoval méně a méně.

Stává se člověku na misích, že se ocitne v situaci, kdy nemůže pro pacienta nic udělat, i když ví, že se správnými

přístroji v evropské nemocnici by pomoci mohl?

Ano, prakticky denně a bylo to dost frustrující. Obyčejný rentgen byl jen v hlavním městě, takže naordinovat ho pacientovi znamenalo vyhradit jeden džíp s řidičem na celý den. Většinou jsem proto diagnózy zlomenin dělal pouze klinicky bez rentgenu. Místní laboratoř uměla pár základních krevních testů, ale výsledky byly nespolehlivé, operoval jsem s domorodou sestrou, která většinou neměla ponětí, co a proč dělám, a pooperačně pacienta ošetřovali příbuzní, kteří v převážné většině neuměli číst a psát.

Jaký jste měl na misích nejsilnější zážitek?

Vzpomínám si na jeden den, kdy se ne daleko od nás odehrávaly nepokoje a nám přivezli asi 40 střelných poranění během jednoho dne. Operoval jsem téměř bez zastavení čtrnáct hodin, a když už jsem před půlnocí usínal v posteli, tak přijel hlídač z nemocnice s tím, že mě potřebují na císařský řez. Byl jsem vyčerpaný, nechťelo se mi operovat ani trochu, nicméně musel jsem. Pomohl jsem ale tu noc na svět krásnému chlapečkovi, který po prvním nadechnutí vůbec neplakal, zamžoural očkami a usmál se na mě. Nikdy předtím ani potom jsem něco podobného nezažil a na ten jeho pohled nikdy nezapomenu. V tu chvíli jsem věděl, že moje přítomnost v Africe má smysl.

Od své první mise jste s přestávkami různě pracoval v Anglii, až jste v ní nakonec profesně zakotvil. Opouštěl jste Českou republiku cíleně nebo to prostě vyplynulo ze situace?

Ne, nebylo to cílené. Pracoval jsem v jedné nemocnici od promoce až do druhé atestace, ale po deseti letech jsem cítil, že si se zaměstnavatelem navzájem nemáme moc co dávat a je čas na změnu místa. Británie mě oslovila svojí slušností a čestností, relativně snadno šly zařadit všechny formality s uznáním diplomů a atestací. Létal jsem nejdříve na krátké kontrakty, učil se systém a nemocniční angličtinu a přitom zjišťoval, jak by se nám v Británii žilo jako celé rodině.

Foto: Archiv B. Šmajera.

Když jsem 14 hodin ošetřoval střelná poranění a pak pomohl na svět krásnému chlapečkovi, věděl jsem, že má moje přítomnost v Africe smysl.

Postupně se moje kontrakty prodlužovaly až k dnešnímu trvalému místu v Boltonu.

Liší se hodně práce chirurga v Británii a v Česku?

Jak se to vezme. Lidské tělo je samozřejmě stejné a appendix se operuje stejně v Africe, Česku i Británii. Asi největší rozdíl vidím v přístupu k pacientům. Na každém kroku se v Británii setkávám s opakovaným zdůrazňováním pravdivé a otevřené komunikace jak s pacientem, tak i mezi lékaři. Osobnost pacienta, jeho lidská důstojnost a potřeby jsou na prvním místě. Rozdíl je také v tom, že hodně standardních výkonů tady dělají specializované sestry – například endoskopie, předoperační vyšetření, předepisují léky, kompletně se starají o rány včetně drénů a stehů. Nemocnice totiž nemůže plynout časem drahého lékaře na rutinní výkony. Běžná česká praxe, kdy jde atestovaný chirurg v noci sešít ránu na hlavě v ambulanci, je tady naprosto nepředstavitelná.

Kdy jste si poprvé řekl, že se chcete stát lékařem?

Věděl jsem to tak nějak od dětství. Už od přibližně deseti let jsem mluvil o tom, že pojedou do Afriky léčit malé černoušky. Jsem rád, že jsem lékař, protože si nedokážu představit, že bych mohl mít krásnější a smysluplnější povolání.

Co vás lákalo na tom věnovat se medicíně zrovna v rozvojových zemích?

Byla tam samozřejmě touha pomáhat, ale trochu také touha po dobrodružství a cestování. Chtěl jsem otestovat sám sebe, sáhnout si na vlastní dno a poznat své možnosti profesní i lidské. Těch důvodů bylo určitě více, ale rozhodně to nebyla jen snaha o výdělek nebo kariéru růst.

Jak vzpomínáte na svoje studia na lékařské fakultě?

Moc rád. Lékařská fakulta je mojí skutečnou alma mater, na kterou nikdy nezapomenu, stejně jako na chirurgickou kliniku v Brně-Bohunicích, která mě do světa vybavila vším pro chirurga potřebným. Mnohokrát jsem se v Africe a poté i v Británii dostal do těžkých situací, ale vždycky jsem tak nějak věděl, jak si poradit. Bohunice mě naučily, jak se má operovat, a Afrika mi dodala potřebnou rozhodnost a zručnost, aby ruce dokázaly provést to, co mozek požaduje. I tam jsem potkal úžasné moudré a vyzrálé osobnosti, kterým do velké míry vděčím za to, že jsem se v Anglii dostal během pár let na špičku medicínského žebříčku. Nikdy bych nemohl účinně pomáhat lidem, nebýt těch, kteří mě formovali a celý život podporovali – moje žena a rodina, maminka, moji učitelé. Jim patří můj celoživotní vděk.

David Povolný

Nejstaršímu absolventovi Masarykovy univerzity je právě 100 let

Vladimíru Večeřovi (vpravo) přišla den před narozeninami poblahopřát děkanka Právnické fakulty MU Naděžda Rozehnalová. Foto: David Povolný.

Své sté narozeniny oslavil zřejmě nejstarší absolvent Masarykovy univerzity Vladimír Večeřa. Narodil se 22. února 1912 a je tak o sedm let starší než jeho alma mater. Na Právnické fakultě MU promoval ještě před druhou světovou válkou 15. prosince 1936.

„Pořád mě zajímají právní předpisy a všechno se to snažím sledovat. Teď mě ale samotného překvapilo, že podle zákona mají osoby, které se dožijí sta let, nárok na zvýšení důchodu. Tak snad to ještě využiji,“ pochlubil se absolvent.

Večeřovi pořád dokonale slouží paměť. Chodil na klasické gymnázium, kde mimo jiné maturoval z latiny a z řečtiny, a dodnes dokáže v originále citovat z díla starořímského básníka Ovidia.

V dobré kondici se udržuje pravidelným cvičením s činkami. Dělá podle vlastních slov 18 cviků denně, každý stokrát. Nikdy v životě prý také nekouřil. Jediné, na co si kromě špatné chůze postěžoval, byla ztracená část zubní protézy.

Večeřa zažil na univerzitě ještě prvorepublikovou atmosféru. Je tak např. pamětníkem profesora Michala Zimmermanna, který byl na Právnické fakultě MU průkopníkem výuky mezinárodního práva soukromého.

Po studiích působil Večeřa nejprve jako bezplatný právní praktikant u Městského civilního soudu. První placenou práci získal

až 1. října 1940, tedy ve svých 28 letech, když nastoupil do advokacie. Po válce pracoval ve státní správě po celé Moravě. V roce 1972 šel ve svých 60 letech do důchodu, ve kterém je tak nyní již 40 let.

Jubilantovi přišla den před narozeninami poblahopřát děkanka Právnické fakulty MU Naděžda Rozehnalová a také prorektor Jiří Němec. Vladimír Večeřa od nich převzal pamětní medaili Masarykovy univerzity, univerzitní víno a knihu Dějiny Masarykovy univerzity vydanou k 90. výročí jejího založení.

David Povolný

Absolventi MU

153 000

diplomů vydala od svého vzniku v roce 1919 Masarykova univerzita

5 300

lidí je registrováno do Absolventské sítě Masarykovy univerzity

Z Líšně do centra. Tak postupovalo osídlení města

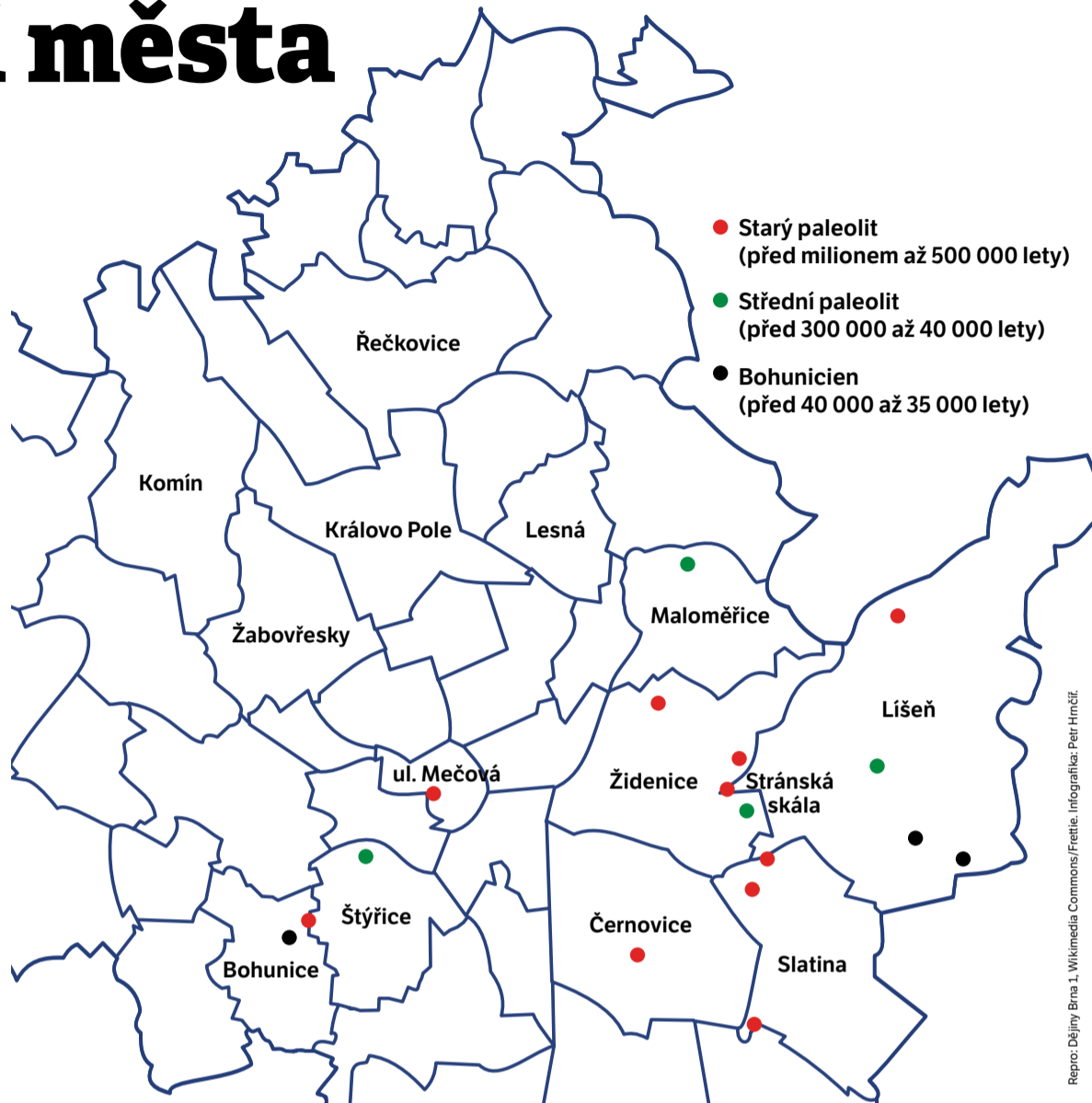
Přijede-li do Brna turista a ptá se na centrum města, pošlou ho místní automaticky směrem k náměstí Svobody nebo na Českou. O dnešním centru města máme zkrátka jasno. Vždycky jím ale tatáž místa nebyla. Mimo jiné to popisuje zevrubně první díl Dějin Brna, který vyšel před několika týdny. Úvodní svazek sedmidílné série mapuje historii jihomoravské metropole od pravěku až k ranému středověku.

První písemná zmínka o Brnu pochází z roku 1091, jeho území však bylo osídleno již mnohem dřív. „V pozdní době bronzové bylo významným centrem Hradisko u Obřan a souběžně i v jiných obdobích pravěku až po raný středověk především slovanské hradiště Staré Zámky u Líšně. Jeho význam začal klesat až na konci desátého století,“ vysvětluje archeolog Rudolf Procházka, který působí mimo jiné na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity a první svazek brněnských dějin měl na starost jako odpovědný redaktor.

V Líšeňské lokalitě, která je dnes chráněná jako archeologická památková rezervace, se prováděly systematické výzkumy v polovině minulého století. „Našlo se tam například velké pohřebiště a spousta železných a jiných předmětů, které dokládaly ekonomiku a tehdejší způsob života,“ popisuje Procházka a jmenuje například nález železné objímky. „Jde o odkaz na tehdejší společenskou diferenciaci, jejich používání zřejmě souviselo s obchodem s otroky.“

Za Starých Zámků se dřívější obyvatelé přesunuli na Staré Brno a do okolí Mendlova náměstí. Co je k tomu vedlo? To historici na základě současných informací přesně říct nemohou. Jedním z důvodů byly významné obchodní trasy přecházející zde Svatou. „Potřebovali bychom ještě nějaká data, která by přechod objasnila. Jisté ovšem je, že Staré Brno mělo centrální funkce někdy od desátého století,“ přibližuje Procházka.

Ještě víc nabrala zmíněná lokalita na důležitosti v průběhu 11. a 12. století. Někdy v 11. století vznikla na území dnešního kláštera na Mendlově náměstí rotunda, v její blízkosti pravděpodobně přemyslovský hrad a kolem se začala vytvářet aglomerace. „O rotundě

dokonce víme, ale byla zasypána, takže už se k ní nedostaneme. Je to škoda, mohla být zpřístupněna,“ myslí si archeolog.

Naděje? Neodkryté lokality

Osídlení na území centra, jak ho známe dnes, se objevuje ve 12. století. „Podle jedné z teorií se těžiště přesunulo záměrně spolu s přemístěním sídla knížete k nově založenému kostelu svatého Petra a Pavla,“ podotýká Rudolf Procházka. Právě na kostel pak navázalo budování města kolem dnešní Orlí ulice a směrem k hlavnímu nádraží. „Vznikl tak zárodek, ale hotovo ještě nebylo. O větší budování se zasloužili Němci a Valoni, kteří přišli někdy před rokem 1222,“ doplňuje brněnský historik a dodává, že základní půdorys města s jeho hradbami se dotvořil někdy ve 30. letech 13. století.

Práci archeologů a historiků znesnadňují hledači s detektory. K odborníkům se dostane jen zlomek jejich nálezů.

Všechny tyto informace mají historici z velkého množství pramenů, s nimiž v průběhu dvou let, kdy kniha vznikala, museli pracovat. Literatura, archivní materiály i depozitáře, na to všechno mimo jiné došlo. „Pokud nám to dovolili, sáhli jsme i do nezpracovaných výzkumů různých kolegů,“ přibližuje Procházka.

I když se na 570 stránkách textu podařilo shrnout ohromné množství informací, zmapovat celé období není dost dobře možné. Některé lokality, odkud by poznatky bylo možné získat, jsou zničené nebo se k nim nelze dostat. „Velice rádi bychom si prohloubili znalosti o území mezi Mendlovým náměstím, Poříčím a Václavskou a Hybešovou. Jsme si jisti, že ve vnitroblocích domů je dost zachovaných terénů,“ popisuje Procházka.

Osídlování Brna

6–4 tisíc let př. n. l.

Během stavby bohnického kampusu našli dělníci pozůstatky opevněné osady z mladší doby kamenné.

tisíc let př. n. l.

V pozdní době bronzové bylo významným centrem Hradisko u Obřan a souběžně i v jiných obdobích pravěku až po raný středověk především slovanské hradiště Staré Zámky u Líšně.

10. století

Za Starých Zámků se dřívější obyvatelé přesunuli na Staré Brno a do okolí Mendlova náměstí.

1091

První písemná zmínka o Brně v Kosmově kronice.

12. století

Počátek osídlování dnešního centra Brna.

13. století

Především Němci a Valoni budují základní půdorys města s hradbami.

1243

Václav I. udělil Brnu městská privilegia.

Repro: Dějiny Brna 1, Wikimedia Commons/Freite, Infografika: Petr Hrnčíř

Mezi zničená území naopak patří oblast kolem maloměřického nádraží, která byla poškozena v období protektorátu, když se rozšiřovalo kolejiště železnice.

A ještě něco archeologům a historikům znesnadňuje situaci. Amatérští hledači s detektory, jichž jsou podle Procházky řádově tisíce. Hledáním menších i větších pokladů tráví celé dny, ale o tom, co objeví, se nikdo nemusí dozvědět. A také nedozvídá. „Do rukou odborníků se dostane jen část jejich nálezů, většina se stane předmětem nelegálního obchodu. Výrazně se tak mění mapa nálezů – celé naše poznání se na jedné straně obohacuje, na druhé únikem cenných informací deformuje,“ mrzí odborníka, jemuž tato nelegální praxe sice vadí, ale dělat s ní nic nemůže. Zákony na ni zatím nemyslí.

Martina Fojtů

Exkurze do Brna v době ledové

Kdyby se chtěl člověk podívat do Brna před sedmnácti miliony let, těžko by ho našel. V té době totiž bylo součástí mořského dna. Ale ani relativně nedávno, v poslední době ledové, se příroda té dnešní moc nepodobala. Cožpak by někdo hledal na Moravě nosorožce a lvy?

Na Moravě přebývala nejen stáda mamutů a sobů, ale i nosorožci, smečky lvů, levharti a hyeny.

Ilustrační foto: Petr Novák, Wikipedia

Poslední glaciál neboli doba ledová začala asi před 111 tisíci let a trvala bezmála sto tisíc let. Skandinávské horské ledovce se v té době rozšířily daleko na jih a vznikl pevninský ledovec. Nepatřila mu však celá doba posledního glaciálu, jak se dříve myslelo. „Ledovec se tehdy rozšířil dvakrát. Poprvé před 66 tisíci lety se dostal pouze k Baltskému moři. Teprve podruhé, až v období mezi 32 tisíci až 16 tisíci lety, překračuje Baltské moře a rozšiřuje se až do střední části Německa a Polska. Jeho největší rozšíření však trvá poměrně krátce, asi devět až deset tisíc let,“ uvádí Rudolf Musil z Ústavu geologických věd Přírodovědecké fakulty MU.

Klima Brna a jeho okolí bylo po celou dobu posledního glaciálu velmi rozdílné. „Toto období charakterizují spíše klimatické oscilace různé délky trvání a intenzity, a to jak teplotní, tak i srážkové,“ tvrdí Musil. Přitom se v jednotlivých provinciích nacházela různě velká území, která se ve stejnou dobu klimaticky podstatně odlišovala od ostatních částí. Tyto lokální zvláštnosti se odrážely jak v rostlinném, tak v živočišném společenstvu.

Důležitost Moravy tkví v tom, že představovala v této části Evropy jediné možné spo-

jení mezi severem a jihem. Pohoří uzavírají nejen Moravu, ale táhnou se i dále na východ a na západ. „Zvířata by přes hory nepřešla, proto se přes Moravskou bránu stěhovala fauna, ať už se jednalo o sezonní migrace nebo o migrace vyvolané velkými klimatickými změnami,“ vysvětluje Musil.

Nestěhovalo se přitom celé společenstvo najednou, ale postupně po jednotlivých družích, jako reakce na měnící se životní prostředí. Proto se Morava může pyšnit obrovským množstvím nálezů prehistorických zvířat. A také rozmanitostí fauny, která se tady nacházela. „Tehdejší ekosystém byl úplně jiný než dnešní. Celá řada druhů, které dnes mají různé ekologické požadavky, tehdy žila spolu,“ říká Musil. A tak na Moravě vedle sebe přebývala nejen stáda mamutů a sobů, ale i nosorožci, smečky lvů, levharti a hyeny.

Ze savců, kteří patří do střední Evropy i dnes, tady zbyla pouze některá zvířata, například bobří, lišky, vydry nebo kuny. Naopak ptactvo takové změny nepostihly, už v době ledové zde létali v podstatě stejní ptáci jako dnes.

Jana Počtová

InfoServis

21. a 22. března od 14:10 hodin

Kreativní techniky – Brainstorming a Myšlenkové mapování

Představení technik a jejich praktické vyzkoušení ve skupinách i samostatně. Filozofická fakulta MU, učebna C15 Pořádá: Ústřední knihovna FF MU

22. března od 17 hodin

Cytoplasmic organization through phase transitions

Přednášku z cyklu Mendel Lectures povede Profesor Tony Hyman (MPI-CBG, Drážďany) Mendelův refektář, vstup z Mendlova muzea MU. Jazyk: angličtina. Vstup zdarma.

22. března od 19 hodin

Literární večer

Věnovaný české a slovinské literatuře s hosty Lenkou Daňhelovou a Petrem Kuharem Skleněná louka, Kounicova 23, Brno Pořádá: Ústav slavistiky FF MU a Společnost přátel jižních Slovanů v ČR

12. a 13. dubna

Mýty a legendy biotechnologie

konference, Více na: www.biomania.cz